

יחוה דעת

גליון 375

השיעור השבועי ממו"ר ועט"ר מרן
הראש"ל רבי דוד יוסף שליט"א
ממוצש"ק חיי שרה תשפ"ז

השיעור מתקיים בכל מוצ"ש
בשעה 21:00 | רב מקדים בשעה 20:30
בבית המדרש 'יחוה דעת' רחוב אגסי 1 ירושלים
עורך ראשי: הרב אריאל סגרון

פרשת תולדות

שימוש בסיר בישול חשמלי בשבת

נושאי השיעור: מבנה סיר הבישול החשמלי | וסת חום בשבת | מקרר בשבת | תרמוסטט בסיר ובתנור | חימום תבשיל על הפלטה | הבדל בין פלטה לסיר | הגבהת הסיר | כיסוי הכפתורים | שהייה בחמין | חמין לצורך מחר | הטמנה במקצת | תנור במצב שבת | הניסיון בקבורת שרה אמנו | אדם ניכר בצערו | לבכות כשצריך | לא להרהר אחר מידותיו

הרב המקדים הגאון רבי גולן אלוף שליט"א
דיין בית הדין הרבני אשדוד

שיעור מרן הראשון לציון שליט"א

תודה רבה ויישר כח לכבוד הדיין הגאון הגדול רבי גולן אלוף שליט"א, שבמשך שנים רבות היה צמוד ממש אל אאמו"ר מרן זצוק"ל, במשך כמה שעות בכל יום. הוא היה ראש כולל אצלנו, והיה בן בית אצל אאמו"ר, היה יושב איתו שעות רבות ומדברים בלימוד, ואאמו"ר היה מראה לו את מה שהוא כותב, והיה דן ונושא ונותן איתו בכל הדברים. אשריו ואשרי חלקו. היום ב"ה הוא מראה את כחו הגדול בבית הדין - דיין שיושב בעומקה של הלכה ודן דין אמת לאמיתו. יישר כחו, ויעלה מעלה בתורה וביראת שמים.

א. פלטה וסיר בישול חשמלי

בשבוע שעבר דיברתי על חימום תבשיל על פלטה חשמלית, וביארתי את החילוק בין תבשיל יבש לתבשיל לח. כעת אני רוצה להדגיש: הפלטה החשמלית קיימת הרבה מאוד שנים, כנראה מאז שהמציאו את החשמל. במשך כל השנים היא הייתה כלי פשוט למדי, שיש בו גופי חימום והחום שלו קבוע - אין כפתור להגביר את החום או להנמיך אותו.

יש היום כלי נוסף, שקיים כבר עשרות שנים, כ-50 שנה, כיון שהגר"מ פיינשטיין זצ"ל - שנפטר בשנת תשמ"ו כבר נשאל ודן בנושא הזה, בתחילה הוא היה נפוץ רק באמריקה, ואחר כך הגיע גם לארץ: סיר בישול חשמלי. היום זה כלי מאוד פופולרי, אנשים אוהבים להשתמש בו. האוכל אינו נשרף בו מהר, ויש בו אפשרות שהבישול יהיה טוב והתבשיל יצא טוב מאוד. באנגלית קוראים לסיר הזה "קרוקפוט" (Crockpot).

קודם כל נסביר איך הסיר בנוי. זהו כלי מתכת שבתוכו גופי חימום, ובדרך כלל בסירים הללו גופי החימום נמצאים לא בתחתית אלא בדפנות. מכוסים לגמרי, כמו בפלטה, שגם בה גופי החימום מכוסים בפח או ברזל. הסיר עצמו עשוי מחרסינה חזקה מאוד, שאינה מתפוצצת מחמת החום, ומניחים אותו בתוך כלי המתכת. הוא נוגע בו רק בשפה העליונה: הדפנות והתחתית אינן נוגעות במתכת שבה גופי החימום - יש מרחק קטן מאוד. בסיר בישול חשמלי יש כפתור, ואפשר להפעיל אותו על גבוה או על נמוך - עם כמה אפשרויות.

ב. וסת חום בשבת

הנה יש סירים שיש בהם וסת חום - 'תרמוסטט': קובעים טמפרטורה מסוימת, נניח 150 מעלות, וכשמוציאים את הסיר או מכניסים סיר הטמפרטורה יורדת מעט, ואז גופי החימום נדלקים או נכבים. יש מצבים שהם נכבים ויש מצבים שהם נדלקים.

בשבת אסור בהחלט להשתמש בוסת חום. האיסור כאן אינו רק משום בישול - למרות שהרבה פעמים יש בזה גם בעיה של בישול - אלא יש כאן שתי מלאכות נוספות: הבערה וכיבוי. בכיבוי אפשר לדון אם הוא דאורייתא או דרבנן, אבל הבערה היא אש גמורה, והמבעיר אש בשבת עובר על איסור מהתורה ממש. לפיכך, במקום שיש וסת חום - מה שאנשים קוראים 'תרמוסטט' - מדובר בהבערה וכיבוי.

השיעור השבועי
מאת מרן הראשון לציון ונשיא בית הדין הגדול
רבי **דוד יוסף** שליט"א

מתקיים בכל מוצ"ש בשעה 21:00
בבית המדרש 'יחוה דעת' הר - נוף ירושלים ת"ו

השיעור מועבר בשידור חי
ברדיו 'קול ברמה'
FM 92.1 104.3 105.7

ניתן לקבל את העלון
office@ydaat.co.il
058.395.3778

ניתן להאזין לכל שיעורי מרן הראשון לציון שליט"א בקול הלשון
במספר הייעודי: 073.371.8169
לצפייה בשיעור >> http://ydaat.co.il/

העלון לעילוי נשמת חמותו של מרן הראש"ל שליט"א מרת רחל סויסה בת איזה ע"ה - נלב"ע כ"ז חשון תשע"ז ת.נ.צ.ב.ה.

ג. מקרר בשבת אז והיום

זה לא דומה לתרמוסטט שבמקרר. גם בזה צריך לדעת שהמקררים של הדור החדש משוכללים הרבה יותר, ובמקררים רבים פתיחת הדלת מפעילה או מפסיקה אוטומטית פעולה חשמלית. במקררים המשוכללים של היום יש בתוך המקרר מאוורר, וכשפותחים את הדלת הוא מפסיק לפעול, וכשסוגרים אותה הוא חוזר לפעול, אוטומטית. לפיכך חשוב מאוד שכל אדם הקונה מקרר יבדוק אם יש בו 'מצב שבת'.

יש היום מקררים שכמה רבנים חשובים, המבינים בטכנולוגיה חשמלית, המציאו עבורם כל מיני פטנטים, שלוחצים על כפתור והמקרר נעשה במצב שבת. אם הוא אינו במצב שבת, יש בזה בעיה. אכן גם במקררים של פעם, שהיה בהם וסת חום, אם נאמר שמותר, ההבדל הוא שוסת החום שהיה במקרר בעבר לא היה מתחיל לפעול מיד כשפותחים את הדלת, אלא לוקח זמן עד שהטמפרטורה עולה, ואז המנוע מתחיל לפעול.

מלבד זאת, הפעלת מנוע במקרר זה לא אש אלא מנוע חשמלי, ולדעת אאמו"ר מרן זצוק"ל מנוע חשמלי הוא איסור דרבנן בשבת. כל מנוע חשמלי שאין בו חוט שמתלהט כאש אסור מדרבנן בלבד. כך סובר גם בשו"ת מנחת יצחק ועוד פוסקים מפוסקי הדור האחרון.

משום כך דעת אאמו"ר מרן זצוק"ל שמותר לומר לגוי להדליק את המזגן, כשחם מאוד או קר, ושכחו לכוון אותו לפני השבת. כיון שזה מנוע חשמלי והוא רק דרבנן, ואפשר להקל בשבות דשבות במקום צער.

לפני 80-70 שנה היה בזה דיון ארוך בפוסקים, והחזון איש דיבר בנושא. ולשיטתו, יש לחבר את המקרר לשעון שבת, כך שכל פעם הוא עובד חצי שעה ומפסיק חצי שעה, ובזמן שהוא לא עובד אפשר היה לפתוח את הדלת. וכך נהגו כולם.

אבל בזמנו, עוד לפני שנולדתי, כתב אאמו"ר מרן זצוק"ל תשובה גדולה בנושא הזה, ודעתו הייתה להקל לכתחילה במקרר של אז. אבל אני זוכר שבמשך כל השנים הוא עצמו לא פתח מקרר בשבת, והיה אומר לי לפתוח בשבילו, והייתי פותח לו כל פעם. ומכאן משמע שסבר שהדבר מותר, כיון שאם היה אסור לדעתו, איך היה מורה לי לפתוח?! אלא שרק לעצמו רצה להחמיר. הסיבה העיקרית שכתב להקל היא, שבפתיחת הדלת המנוע לא מתחיל לפעול באופן מיידי, אלא רק לאחר זמן.

אבל היום המצב שונה, במקררים של היום מלבד התרמוסטט וכל האמצעים הטכנולוגיים המשוכללים, יש כאמור מאוורר בתוך המקרר, וברגע שפותחים את הדלת הוא מפסיק לפעול, וכשסוגרים הוא חוזר לפעול, באופן מיידי. לכן כשהולכים לקנות מקרר צריך לברר. כיום ברוב סוגי המקררים יש 'מצב שבת' - בארץ ישראל זה מצוי מאוד, וגם בחו"ל. צריך לברר מי נתן את ההכשר, ולוודא שהוא מבין לא רק בתורה אלא גם בחשמל, [- לפעמים צריך לבדוק גם שהוא מבין לא רק בחשמל אלא גם בתורה...] צריך שיבין בשניהם. כשיש מכונים שעשו זאת באישור גדולי תורה אמיתיים, שבדקו את הדברים וקבעו שהם תקינים, אפשר לקנות מקרר כזה, ולא ללכת לקנות מכל הבא ליד.

ד. סיר ותנור שיש בהם וסת חום

כאמור, בסיר חימום חשמלי, אם יש בו וסת חום - תרמוסטט - הוא אסור לכל הדעות לשימוש בשבת. כשפותחים את הסיר או סוגרים אותו ומרימים אותו, מפעילים משהו חשמלי מיד. כך גם בתנור אפייה חשמלי שיש בו תרמוסטט, כיום בכל תנור שאינו במצב שבת יש תרמוסטט. אמנם פעם היו פוסקים שאמרו שאפשר להסתכל מבחוץ ולראות את גופי החימום, אבל היום אין דבר כזה. הדברים משוכללים כל כך שאי אפשר לומר שזה גרמא, שיבוא רק אחרי כמה שניות. לכן צריך לדעת בבירור, אי אפשר להשתמש בשבת בתנור אפייה חשמלי או בסיר בישול חשמלי שיש בהם וסת חום - תרמוסטט.

ה. חימום תבשיל על הפלטה

כיום מצויים תנורים שיש בהם מצב שבת, וזה מסומן עליהם. והיינו, שיש דרגת חום קבועה כל הזמן, שאינה משתנה בין אם פותחים את התנור או סוגרים, החום נשאר באותו מצב. וכן בסיר בישול חשמלי, ויש הבדל ביניהם בהלכה.

הנה סיר בישול חשמלי, אסור בהחלט לחמם בו אוכל בשבת, בין בתבשיל לח ובין בתבשיל יבש. אפילו תבשיל יבש שבושל כל צורכו, שרוצים לחמם רק כמה דקות - אסור. ואין אפשרות להקל בסיר בישול חשמלי, הוא לא דומה לפלטה. כי בפלטה, כאמור, יש דרגת חום קבועה, ואפשר להגדיר שאין זו דרך בישול, כפי שהסברתי בשבוע שעבר. לכן בתבשיל יבש אפשר להקל, ובתבשיל לח אפשר להקל כשמתקיימים תנאי החזרה שהזכרתי בשבוע שעבר: לאשכנזים, יש חמישה תנאים להחזרת תבשיל לח על הפלטה: א. פלטה. ב. מבושל כל צורכו. ג. שעודה בידו - שהוא מחזיק את הסיר ביד. ד. שבשעה שהוציא את התבשיל דעתו להחזירו. ה. שלא הצטנן לגמרי - אצל האשכנזים זה קל יותר מ'יד סולדת בו', ומספיק שהתבשיל עדיין פושר. ואילו לספרדים יש ארבעה תנאים: א. פלטה. ב. מבושל כל צורכו. ג. שלא הניח את הסיר על גבי קרקע. ד. שעדיין יד סולדת בו.

לגבי תבשיל יבש, בין לספרדים ובין לאשכנזים פלטה יותר קלה מגרופה או קטומה, הפלטה היא כמו הנחת תבשיל בסמיכות לאש. לכן מותר להוציא מהמקרר תבשיל יבש, אורז, או תבשיל שיש בו רוטב סמיך ועבה - לא רוטב צלול כמו מרק - או רוטב קרוש, ולהניחו על הפלטה, ובלבד שהוא מבושל לגמרי, ואז אפילו אם ירתח אין בישול אחר בישול. לאשכנזים יש בעיה עם רוטב קרוש, ואכמ"ל.

אבל המציאות היא שאנשים מבשלים בסיר בישול חשמלי, ואילו בפלטה אנשים אינם מבשלים. יש רק מיעוט שמניחים את החמין על הפלטה כשהוא לא מבושל, והוא מתבשל עד הבוקר, אבל שאר התבשילים כבר מבושלים לגמרי, אוכלים אותם בדרך כלל בליל שבת, לכן השימוש בפלטה בשבת מותר.

פעם, כשרצו לבשל תבשיל שייקח זמן רב, היו משתמשים בפתיליה - כלי שיש בו נפט ופתילות עבות. גם היום יש אנשים שמחפשים אוכל שיתבשל לאט ויהיה משובח מאוד, ולא בגז, שבו רוצים לגמור את הבישול מהר. אנשים סבלניים, שרוצים לאכול תבשיל טוב, מבשלים אותו הרבה זמן, ולכן התחכמו והמציאו את סיר הבישול החשמלי, שאפשר לבשל בו לאט. כיון שזו דרך בישול, לכן אין דרך להתיר להניח בו תבשיל אפילו כשהוא מבושל ויבש לגמרי.

ו. הגבהת הסיר מעל האש

מי שבכל זאת רוצה להשתמש בסיר בישול חשמלי, יש דרך פשוטה: לקחת צלחת ריקה - כדאי צלחת מתכת שלא תתפוצץ - ולשים אותה בתחתית הסיר, ועליה להניח את סיר הבישול. הדבר דומה למי שיש לו אש גז דולקת או אש של פתיליה, ולוקח טס מתכת [- פעם היו משתמשים ב'אסבסט', אחר כך הרופאים אמרו שהוא מסרטן ומסוכן מאוד, והפסיקו להשתמש בו] או חתיכת פח, ומניח אותה על האש ועליה את הקדרה, ואז זו אש מכוסה ומותר.

כך גם בסיר בישול חשמלי: מי שיניח למטה טס מתכת, מגביה את הסיר מעט, וניכר לעין שהסיר מוגבה. עניין הטס הוא גם שיהיה היכר, וגם שלא יהיה חשש שמא יחתה בגחלים, ולא יהיה חשש של "מחזי כמבשל" - שנראה כמבשל. וכשמניח קדרה קטנה בתוך הסיר ועליה את סיר הבישול, מותר לחמם אוכל יבש שבושל כל צורכו בשבת. כלומר שברגע שהגביה את הסיר - דינו של סיר הבישול החשמלי כדין פלטה.

יש פוסקים שהתירו בנייר אלומיניום, ומניחים אותו מתחת הסיר. אבל נראה לי שהמתירים לא התכוונו לנייר האלומיניום הדק מאוד שמצוי היום, נייר כזה הוא לא משנה כלום: הוא מתחמם תוך שניות, והחום יהיה אותו חום. הסיר יתבשל באותה מהירות, ולפעמים אף מהר יותר. לכן נייר אלומיניום אינו מועיל, לא מעלה ולא מוריד.

אבל אפשר לקחת נייר אלומיניום עבה מאוד, כמו פח ממש, והוא בוודאי מועיל. אפשר גם לקחת נייר אלומיניום רגיל, ולקפל אותו שוב ושוב עד שהוא נעשה ממש עבה, ולשים אותו בתוך הסיר. וצריך לדעת, שאסור לחתוך נייר אלומיניום בשבת, וצריך להכין אותו כבר מיום שישי.

ז. כיסוי הכפתורים

יש דיון נוסף בפוסקים, שכיון שלסיר החשמלי יש כפתור, האם צריך לכסות את הכפתור? וכן בתנור חשמלי שיש לו כפתורים, והוא מופעל במצב שבת, האם יועיל לכסות את הכפתורים בלבד, האם צריך לכסות אותם?

הנה, כשחז"ל דיברו על גרופה או קטומה וכיו"ב, לא היה חשמל, ולכן עניין הכפתורים הוא דבר חדש. בפוסקי הדור האחרון יש שסוברים שצריך לכסות את הכפתורים: כך פסק בזמנו הגר"ש וואזנר זצ"ל, וכן הגר"מ שטרן זצ"ל בעל שו"ת 'באר משה', ועוד.

אולם אאמו"ר מרן זצוק"ל הסיק, שעלינו ללכת אחרי מה שקבעו חז"ל - לכסות את האש, לא את הכפתורים. משעה שכיסית את האש יש היכר, וההיכר גורם שלא יזיז גם את הכפתורים. אבל גם לשיטתו בוודאי שכדאי להחמיר ולכסות את הכפתורים. יש היום ששמים מכסה שכתוב עליו "שבת קודש", כדי שאנשים ייזהרו שלא להסיר גם את המכסה. למעשה, בסיר בישול חשמלי יש אמצעי פשוט יותר: לחבר אותו לשקע ולסובב את הסיר כך שהצד שבו הכפתורים יהיה צמוד אל הקיר, ואז לא רואים את הכפתורים. ואם אדם ירצה להזיז את הכפתור, יצטרך לסובב את הסיר, ואז בוודאי יזכור מדוע הניח אותו כך. זה פתרון טוב.

ח. מחלוקת חנניה וחכמים בשהייה

בסיר בישול חשמלי יש עוד שתי בעיות קשות מאוד: שהייה והטמנה. הנה לגבי שהייה, כאמור סיר בישול חשמלי נחשב כאש. אני לא מדבר על מי שמניח נייר אלומיניום או צלחת שמגביהה את הסיר שאז אין שאלה, לא של שהייה ולא של הטמנה, כי זה נעשה כמו פלטה ומותר. אבל מי שרוצה להכין חמין ומניח אותו סתם בסיר בישול חשמלי, צריך לדעת שיש כאן שתי בעיות, של שהייה ושל הטמנה, כיון שהדבר נחשב כהנחת תבשיל על גבי האש ביום שישי.

מהי שאלת השהייה? הנה פרק כירה במשנה (שבת פרק ג) מתחיל במחלוקת חכמים וחנניה. חנניה מתיר להניח על גבי האש תבשיל שהתבשל וראוי לאכילה מדוחק, או תבשיל שכבר התבשל והוא מצטמק ויפה לו, כלומר משתבח על ידי הבישול. דהיינו תבשיל מבושל חלקית - 'מבושל כמאכל בן דרוסאי', שנאכל מדוחק - כפי שהסברתי בשיעורים קודמים, שליש בישול או חצי בישול. ויש בזה מחלוקת: תבשיל מבושל לגמרי אבל משתבח, כמו חמין, שרוצים לבשלו הרבה זמן ומשתבח על ידי הבישול, שלפי חנניה מותר להניח אותו על האש, אבל לפי חכמים אסור. לפי חכמים מותר להניח על האש רק תבשיל שאינו מבושל כלל, חי לגמרי, או תבשיל שמצטמק ורע לו, כמו מים שמתאדים והוא מפסיד אותם.

מה ההלכה - כחנניה או כחכמים? מרן השלחן ערוך כותב בסתם את שיטת חכמים, ואת שיטת חנניה הוא מביא בשם "יש אומרים". אבל יש דיון גדול בין גדולי האחרונים אם מרן פוסק דווקא כ"יש אומרים" ולא כסתם. כי האחרונים מצאו בסימן שלאחר מכן (סימן רנד סעיף ז) משמעות בשלחן ערוך להתיר. אך זה לא כל כך פשוט, ויש דוחים את הראיה, לפי הסבר הגר"א שם אין ראיה מכאן.

ט. ראיה מהשלחן ערוך לשיטת חכמים

יש לי ראיה שחיפשתי, וראיתי שכמעט לא התייחסו אליה האחרונים, ואיני יודע למה. בסוף מצאתי שה'מטה יהודה' להגאון רבי יהודה עייאש הביא את הראיה הזו, מהשלחן ערוך (מהילת סימן רנד), בדין שהייה בצלי, וזו ראיה חזקה מאוד שמרן השלחן ערוך מחמיר כדעת חכמים ולא כדעת חנניה. כלומר, לפי מרן יש איסור שהייה בתבשיל שמצטמק ויפה לו או שאינו מבושל כל צורכו. כך יוצא מדברי השלחן ערוך. שמחתי מאוד כשמצאתי את הראיה הזאת.

יש כלל, אדם שהולך בדרך ישרה, דרך המלך, פוגש אנשים, אם הוא הולך בדרך עקלתון אין שם אף אחד והוא לבדו... כך מי שמחדש בהלכה ומביא ראיה, אם הוא הביא אותה לבד, כדאי מאוד שיבדוק אם הראיה נכונה, כי איך ייתכן שאף אחד לא הביא אותה?! פעם ישבתי בחברת כמה תלמידי חכמים, למדנים גדולים, ואמרתי סברא חזקה, והבאתי לה ראיה מהתוספות. שאלתי אותם מה דעתם, אחד מהם חייך ואמר לי: "ברור שאתה צודק, כי זו ראיה מדברי התוספות, אבל זה לא אתה אומר, זה התוספות אומרים, ולא חידשת כלום..." אמרתי לו, יש שנהנים לחדש חידוש פרטי משלהם, אבל מי שלומד הלכה מפחד, אם אני מחדש כך ולא מצאתי מי שאומר זאת, זה חשוד קצת. זה מראה שאולי אני טועה, וצריך לבדוק את עצמו.

כאן בנושא הזה ה'מטה יהודה' כתב כמוני, שמדברי השלחן ערוך עולה כך, וכדאי שכל אחד יבדוק זאת. סוגיית השהייה בצלי היא סוגיה קשה ומסובכת מאוד. יש שם בית יוסף קשה מאוד, והמשנה ברורה כתב הקדמה ענקית לסימן הזה. מי שלומד את המשנה ברורה ויקרא אותו 5-6 פעמים, לא בטוח שיבין את כל הדברים. צריך לעשות שם סדר, ולהבין את כל המהלך של שיטות הראשונים בנושא.

מכל מקום, אחרי שלמדתי, עיינתי, בדקתי וסידרתי את כל הדברים, ראיתי שלדעת השלחן ערוך אין הלכה כחנניה אלא כחכמים. לפי זה יש לנו בעיה, אי אפשר להכין תבשיל, למשל חמין, ולהניחו על אש גלויה.

אלא שכבר דנו בנושא הזה כמה מגדולי האחרונים, ויש בזה תשובה ענקית בשו"ת 'יביע אומר'. אמנו"ר מרן זצוק"ל לא מכריע שם בדעת השלחן ערוך אלא מביא את המחלוקת בדעתו. ונראה לי שיש הכרעה לחומרא בדעת השלחן ערוך, אבל מהמסקנה שלו שם רואים שהוא לא מכריע בזה. הוא מביא שכמה מגדולי האחרונים העידו שפשט המנהג כחנניה להקל. אך למרות זאת הוא כותב שראוי להחמיר ולהשתמש בפלטה, שבין לחכמים ובין לחנניה היא מותרת. שם הוא מסביר גם את העיקרון שלו בכל נושא הפלטה. ואכמ"ל.

י. חמין לצורך מחר

למעשה, מכיון שדינו של סיר בישול חשמלי הוא כמו אש, אי אפשר לומר סתם שמותר להניח בו מערב שבת תבשיל כמו חמין, שמצטמק ויפה לו. אנו רק רוצים לסמוך על המנהג להקל. אלא שבחמין יש סברה חזקה מאוד נוספת להקל. כמה מגדולי הראשונים: הרי"ד והריא"ז סוברים, שהחשש של שמא יחתה בגחלים הוא בלילה, מי שרוצה לאכול את התבשיל בלילה וממהר לאכלו, ורואה שעדיין לא התבשל מספיק ולא הצטמק מספיק, יש חשש שמא יחתה בגחלים כדי למהר. אבל אם הכוונה לצורך מחר, יודעים שבין כה יש עוד הרבה זמן, אין חשש שמא יחתה בגחלים.

אם כן זהו סניף נוסף. הרי שיש לנו כאן ספק ספיקא: ראשית, שמא הלכה כחנניה, שכן הרבה ראשונים סוברים שהלכה כחנניה ומותר אפילו לצורך הלילה. ואם תמצי לומר שאסור לצורך הלילה - שמא לצורך מחר גם לחכמים מותר. יש כאן ספק ספקא להקל לגבי תבשיל שהוא לצורך מחר.

כלומר, שמי שמניח חמין לפני השבת, אם הוא מיועד לליל שבת, אפשר להקל רק בדוחק גדול, לסמוך על המנהג ועל כמה אחרונים שכתבו שהמנהג כחנניה להקל. אבל אם הוא לצורך מחר, כלומר לסעודת הצהריים, אפשר להקל ללא קושי, ולסובב את הסיר כך שהכפתור יהיה צמוד אל הקיר, כדי שלא יהיה חשש שיזיז אותו.

יא. הטמנה במקצת בסיר חשמלי

השאלה השנייה היא שאלת ההטמנה. שמכיון שהדפנות מתחממות, זה לא דומה לפלטה, כי בפלטה חם רק מלמטה, בתחתית הסיר, ואילו כאן להיפך - ברוב הסירים החשמליים אין גופי חימום למטה, והם נמצאים רק בדפנות. ויש שאלה אם זה נקרא 'הטמנה במקצת', כשמטמינים רק חלק מהסיר. והנה בדין הטמנה במקצת מרן השלחן ערוך אוסר והרמ"א מתיר. וגדולי הפוסקים האשכנזים דנו בנושא: הגרש"ז אויערבך זצ"ל טען שזו אינה הטמנה במקצת אלא הטמנה גמורה באש. וכשהראו להגרי"ש אלישיב זצ"ל את הסיר ושאלו אותו, היו שמועות בשמו - יש שאמרו שהתיר ויש שאמרו שאסר - אבל בסופו של דבר בשו"ת שלו 'קובץ תשובות' הוא עצמו כותב בפירוש שזה אסור, כמו אש לגמרי. שני גדולי הדור שישבו בירושלים פסקו שזו הטמנה באש, ולא הטמנה במקצת.

מצד שני, הגר"מ פיינשטיין זצ"ל התיר: בזמנו כבר המציאו את הסיר הזה, ונהגו להשתמש בו באמריקה, והוא התיר משום הטמנה. הגרש"ז אוירבך זצ"ל כותב בלשון תקיפה מאוד שגם באמריקה, שם נהגו להקל, צריך לבטל את המנהג ולאסור. אבל יש הטוענים שבסוף ימיו באו והביאו לו ראיות - ואולי לא. כאמור, הגר"מ פיינשטיין התיר. יש עוד כמה פוסקים חשובים שאמרו שזו אפילו לא הטמנה במקצת, כמו הגר"מ שטרנבוך השבט הלוי ועוד כמה פוסקים. אבל כל מה שדנו בו הפוסקים אם זו הטמנה במקצת או לא, נאמר לאשכנזים. לספרדים לכאורה מרן בלאו הכי מחמיר בהטמנה במקצת, ולכן אם זו הטמנה במקצת, לספרדים זה צריך להיות אסור לכל הפחות.

אכן גם בנושא הזה, כיון שמניחים את התבשיל בסיר לצורך מחר, אין חשש של הטמנה במקצת, כי יש לנו ספק ספקא להקל: שמא הטמנה במקצת מותרת, ואם תמצי לומר שאסורה - שמא זו אינה הטמנה במקצת, כי לא פשוט להגדיר זאת כהטמנה במקצת, כיון שסיר החרס אינו נוגע בדפנות כלל. וכיון שזה לצורך מחר, אנו מצרפים את הראשונים שסוברים שלצורך מחר אין שום בעיה, לא של שהייה ולא של הטמנה; כי גם בהטמנה כמה ראשונים סוברים כך.

לפיכך, המסקנה היא שמותר להניח בסיר בישול חשמלי חמין לצורך שבת בצהריים. אם הוא לצורך הלילה, אפשר להקל בדוחק, לסמוך על המנהג, אבל עדיף לשים משהו חוצץ כדי להגביה את הסיר. ולחימום תבשיל יבש בסיר חשמלי צריך לשים משהו מתחת, בזה אי אפשר להקל כלל, ויהיה איסור גמור להניח את התבשיל בתוך הסיר הזה, אלא רק אם מגביהים אותו.

יב. תנור חשמלי במצב שבת

לגבי תנור שיש בו מצב שבת, לגבי הכפתורים כבר ביארתי שראוי לכסות אך אין חובה. 'מצב שבת' משמעו חום יציב כל הזמן, והשאלה היא אם יש בזה "מחזי כמבשל", כי התנור הוא כלי שרגילים לאפות בו, לכן הדרך היחידה שאפשר להקל, לפי דעתי, היא כמו שכותב הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל: לשים כלי ריק בתוך התנור ולהניח עליו את התבשיל. זה כמעט אינו משנה מבחינת ההתחממות, אבל העיקר שיהיה היכר: אף שמצב שבת הוא חום יציב ואין רואים את גופי החימום, צריך לעשות היכר.

יש היום מגשי אלומיניום, שקוראים להם בכל מיני שמות, ואפשר לקחת מגש כזה, להפוך אותו ולהניח עליו את התבשילים. כשמניחים כלי ריק והפוך, יש בכך היכר, ואז בוודאי אפשר להשתמש בתנור חשמלי.

יג. ניסיון אחרי העקדה

בפרשת השבוע הפרשה מתחילה בכך שאברהם אבינו מגיע, "ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה" (בראשית כג, ב), הוא לא מוצא קבר לשרה.

חז"ל אומרים (בבא בתרא טז.) שבפסוק באיוב (איוב ה, ז) הקב"ה שאל את השטן: "מאין תבא?". השטן משיב: "משוט בארץ ומהתהלך בה", והכוונה: ריבונו של עולם, הסתובבתי בעולם ולא מצאתי כמו אברהם אבינו. אמרת לו: "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" (בראשית יג, יז), וכשרצה לקבור את אשתו לא מצא קבר, ולא הרהר אחר מידותיך - אברהם אבינו לא הרהר אחרי הקב"ה.

כאן יש שאלה קשה, מדברי הגמרא רואים שהיה כאן ניסיון לאברהם אבינו. הקב"ה אמר לו "קום התהלך בארץ", והוא לא מוצא קבר לשרה, ואינו מהרהר אחר מידותיו של הקב"ה. כידוע, כל זה היה אחרי העקדה. מה שייך לנסות את אברהם אחרי ניסיון העקדה?! הרי אם הוא עמד בניסיון העקדה, וכי יעלה על הדעת שלא יעמוד בניסיון קל ממנו?! יתירה מזאת, כשרוצים לנסות אדם יותר ויותר, מגביהים כל פעם את הדרגה, ואם זה ניסיון קל שכבר עבר, אין צורך לנסות אותו שוב.

אלא שכאן רואים שזה ניסיון גדול מאוד. ואכן, אם נשב ונתבונן נראה שזה אינו דומה כלל לניסיון העקדה, אלא ניסיון מכיוון אחר לגמרי.

יד. אדם ניכר בצערו

חז"ל אמרו: "אדם ניכר בכיסו, בכוסו ובכעסו" (עירובין סה:). בכיסו - אם הוא קמצן או לא. בכוסו - כשהוא שותה, נכנס יין יצא סוד. בכעסו - בשעת כעס הראש של האדם אינו עובד כראוי, והוא מגיב לפעמים בצורה שרואים בה את פנימיותו.

צריך לדעת, שאין כוונת חז"ל לכעס בלבד, אלא לצער. כעס וצער נראים דומים, אבל כעס הוא דבר אסור, ואילו צער הוא דבר שקורה לאדם - לפעמים הוא סובל כאבים ויש לו צער. תגובתו של האדם בשעת צער מוכיחה מי הוא.

כששואלים אדם איזה צער הכי גדול היה לו בחיים, כל מי שנפטרו לו קרובי משפחה או חברים קרובים יאמר שכששמע על פטירתם זה היה הצער הגדול ביותר, שאין לתאר. צער נורא, לכל מי שעבר את זה. אני זוכר שכשאמו"ר מרן זצוק"ל הלך לעולמו היינו כולנו בחדר, כל המשפחה ועוד הרבה קרובים אליו, והבכי שהיה שם היה נורא. אף אחד לא יכול היה לעצור את הבכי הנורא שבכינו כולנו. זה דבר טבעי מאוד שבשעה כזאת אדם בוכה.

אפשר להגדיר במדויק את זמן הצער הנורא: מזמן הפטירה עד הקבורה. לא לחינם קבעו חז"ל שהאונן פטור מן המצוות. אדם שלא קבר את מתו ורוצה לאכול - אסור לו לברך, לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה, ואפילו ברכת המזון שהיא דאורייתא. הגיע זמן תפילה - אסור לו להתפלל. רק בשבת, שאינו יכול לעשות כלום לצורך הקבורה, הוא חייב במצוות, אבל בחול הוא פטור. למה? כי זו שעה של צער גדול והאדם אינו מיושב בדעתו, ומה שהוא רוצה לעשות באותה שעה הוא לבכות.

טו. לבכות כשצריך

ראיתי לפני כמה שנים אחד שהיה רמטכ"ל ובנו נהרג. ומישהו שיבח אותו סיפר, שכשבאו ובישרו לו שבנו נהרג, ובהמשך כשהיה צמוד אליו כל הזמן - הוא לא בכה. היו שהסתכלו עליו ואמרו: גיבור! גיבור! אבל אני אומר לכם, רבותיי: זה לא גיבור. זה אדם שיש לו פגם בנשמה. איך יכול להיות שאדם לא יבכה על בנו?! אתה מנסה להתגבר?

הרדב"ז כותב בפירוש בשם המקובלים, שאדם שנפטר לו בן ואינו בוכה, זה סימן שנשמתו פגומה. מה פירוש לא לבכות?! הקב"ה ברא לאדם בכי ודמעות. אנחנו לא בעלי חיים, אנחנו בני אדם, אנחנו יודעים לצחוק, ואנחנו יודעים גם לבכות. וכשצריך לבכות - בוכים.

כשישבנו שבעה על אאמו"ר מרן זצוק"ל, ישבתי שם ולא הפסקתי לבכות; לא יכולתי להפסיק. היו באים לנחם ומדברים, ואחד ניגש אליי ואמר לי: "לגברים לא יפה לבכות כל כך". אמרתי לו: אני לא מחפש אם זה יפה או לא יפה. אם יש לי צער - אני מצטער ובוכה. כשאדם כואב לו, צריך לבכות.

בתהלים כתוב: "משכיל לדוד בהיותו במערה תפילה", ודוד המלך אומר: "קולי אל ה' אזעק, קולי אל ה' אתחנן. אשפך לפניו שיחי, צרתי לפניו אגיד" (תהלים קמב, ב-ג). כשכואב לאדם - הוא בוכה וזועק. כואב לו! וכשיש לו צער גדול, הוא בוכה.

טז. קודם קבר ואחר כך בכי

אצל אברהם אבינו אנחנו רואים, שהוא חי עם שרה שנים רבות מאוד, לא כתוב כמה אבל זה היה כשהיו בחרן ואברהם היה בן 137 כשרה נפטרה, והוא יצא מחרן בגיל 75, ולכן היו נשואים לפחות 62 שנים ויותר.

הם היו יחד כל הזמן - היא צדקת גדולה והוא צדיק - ונולד להם בן, והם שמחים כל כך ומגדלים אותו. ופתאום מודיעים לאברהם ששרה נפטרה. מה הוא רוצה לעשות באותה שעה? לבכות, לבכות! "ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה" - הוא רוצה לבכות. ואז הוא רואה: על מה אתה הולך לבכות עכשיו? אתה צריך קבר! אין קבר!

הוא הולך לחפש קבר ומוצא את עפרון החתי, שהוא בגימטריא "רע-עין", ומתחיל להתמקח, עפרון רוצה כסף במזומן, לא בהקפה ולא בהלוואה, מיד. ואברהם נותן לו 400 שקל כסף, סופר לו את הכסף, ורק אז "ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו" (בראשית כג, יט).

אברהם אבינו יכול היה לומר באותה שעה: ריבונו של עולם, תן לי לבכות! זו שעה של צער כזה, תן לי לכל הפחות את השעה הזאת! הבטחת לי "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה", הארץ הזאת שלי, ואני אין לי קבר בארץ הזאת?! על זה אמרת שהארץ הזאת שלי?!

על זה השטן אומר להקב"ה, שאברהם אבינו אפילו לא הרהר אחר מידותיו. כלומר, לשבריר של שנייה לא הייתה לו מחשבה: ריבונו של עולם, למה?! זה לא צודק! אבל אברהם אבינו בקור רוח, הוא יודע שלבכות הוא יוכל אחר כך; עכשיו הוא צריך לעצור את עצמו ולקנות קבר. הוא אינו מהרהר אפילו לשנייה אחת אחרי הקב"ה.

זה ניסיון גדול באמת, זה ניסיון בפני עצמו, שונה מאוד מניסיון העקדה. אי אפשר לומר מה גדול יותר ומה פחות, כי זה ניסיון שונה לגמרי: ניסיון של אמונה בהקב"ה ללא גבול. בשעה כזאת הוא עומד ואומר, יבוא הזמן, קודם כל נקנה את הקבר, ואחר כך נבכה.

יז. לא להרהר אחר מידותיו

מכאן אנו צריכים ללמוד הרבה מוסר: "מעשה אבות סימן לבנים". בעקדה הטביע אברהם אבינו בבניו, עם ישראל, את המסירות נפש: יהודים מסרו את נפשם כדי שלא להמיר את דתם, מסרו את נפשם למען היהדות.

בסיפור קבורת שרה, אברהם אבינו לימד אותנו מה זה להיות שלמים באמונה בהקב"ה, לא לשאול שאלות. מותר לשאול שאלות, אבל לשאול את עצמנו: למה הקב"ה עשה לנו כך? מה העוונות שעשינו? מה אנחנו צריכים לתקן? מה אנחנו מבינים ומה אנחנו לא מבינים? אבל לבוא חלילה בטענות לריבונו של עולם, למה עשית? - אסור לנו. את זה אנו לומדים מאברהם אבינו, שלא הרהר אחר מידותיו של הקב"ה.

יח. עשיו שונא ליעקב

אנו נמצאים במצוקה גדולה, מבית ומחוץ. אנו רואים איך אויבי ישראל מתגברים והולכים בכל העולם. היו שאמרו פעם שבארצות הברית אוהבים אותנו, והיום אנו רואים שגם באמריקה שונאים אותנו. זו שנאה של אומות העולם: "עשיו שונא ליעקב". אנו שואלים: למה הם שונאים אותנו? אבל ככה זה, אנו צריכים לעשות את ההשתדלות שלנו כדי שלא ישנאו אותנו, אבל מצד שני, עלינו לדעת שלא נצליח להתגבר על זה. לא נצליח למגר את האנטישמיות ואת השנאה, זה דבר ברור. צריך מצד אחד להשתדל, ומצד שני לדעת שזה לא בידינו לגמרי, ובוודאי שאי אפשר למגר זאת לגמרי.

מצד שני, אנו רואים את השנאה שעליה אמרו חז"ל שגדולה שנאה ששונאים עמי הארצות את תלמידי החכמים - יותר ממה שאומות העולם שונאים את ישראל. כשאנו רואים איך מדברים אלינו בשיח של שנאה - לפני הבחירות ואחריהן - נורא ואיום! איך מדברים סרה בלומדי תורה, מצמידים להם כינויי גנאי ומנסים להטביע את כינויי הגנאי עד שיהיו התואר שלהם, סטיגמה, שיהיו כתובות על מצחם מילות גנאי. ואנחנו צריכים כביכול להתגונן בפניהם.

אנו מרגישים במצוקה. מי מאיתנו אינו מרגיש צער?! זה כואב מאוד המצב הזה. אבל עלינו להתחזק באמונה בהקב"ה, להשתדל לעבוד אותו יותר ויותר ולהרבות בלימוד תורה. שלא יהיה אצלנו שום ביטול תורה - לשבת וללמוד ולגדול בתורה וביראת שמים.

יהי רצון שנשמע ונתבשר בשורות טובות. אני מברך את כל המשתתפים כאן בשיעור, וגם את כל השומעים אותנו ברדיו "קול ברמה" ובשאר אמצעים, שב"ה מזכים אותי בהרבצת התורה. תודה רבה להם. יהי רצון שהקב"ה ימלא משאלות ליבם של כולם לטובה ולברכה, אכי"ר.